

Avrupa Müşterek Piyasasında Teknik Terakki ve Rekabet^[*]

André MARCHAL

Hiç şüphe yok ki Avrupa iktisadî camiası tarafından gerçekleştirilen piyasanın genişlemesiyle âhenkli olarak teknik terakkinin hızlanması, «mutedil bir rekabet iklimini» şiddetli rekabet haline çevirmek tehlikesi yaratmıştır. Niçin? Başlıca iki sebebi mevcuttur:

1 — Bir taraftan, devam ettiği ve hızlandığı müddetçe teknik terakki, önceki durumları daima sarsmaktadır. Teknik yenilikler ister o zamana kadar ancak az sayıda muayyen mahalde veya mahdut miktarda bulunan ham maddelerin yerini alacak yeni ham maddelerin piyasaya girmesiyle olsun, ister lokalizasyonun diğer hususî avantajlarını giderecek bir nisbette nakliye maliyetlerini azaltmasıyla olsun, bazı muayyen istihsal faaliyetlerini «delokalizasyon» etmek tesirine sahiptir. Böylece teknik yenilikler gerek ham maddeler gerek mahreçler bakımından bu avantajlı durumlara bağlanan monopol vaziyetlerini zayıflatmaktadır.

2 — Diğer taraftan, Altı'lar çapında pazarın genişlemesi hadisesi bütün diğer şeyler aynen kalarak, millî piyasada muayyen bir teşebbüsün kazandığı hakim durumu kaybettirmek neticesini doğurur.

İlâve etmek lâzımdır ki Altı'lar birliği için müşterek gümrük duvarının teessüsü kısmen tesirsiz kalmak tehlikesine maruzdur. Zira gümrük mâniyası müşterek pazara, bu «Truva'nın ticaret atlarının» girişine mâni olmaz, ki bunlar yani Amerikan - avrupa hususî teşebbüsleri müşterek pazarın sağladığı avantajlardan istifade etmek (bilhassa daha ucuz kalifiye işgücü) ve o'nu platform olarak kullanmak maksadıyla müşterek pazara gelmektedirler ve bizat Amerikan piyasasını kazanmak için adı geçen hususî anlaşma

[*] Bu yazı, 1961 yılı martında fakültemizde verilmiş olan bir konferansın tercümesidir.

sahipleri buradan ataklarını yapacaklardır. Rekabet son derece kuvvetlenmiş olmaktadır. Fakat burada ancak tesirlerin ilk safhası vardır. Müstahsiller derhal geniş bir sınaî temerküz prosesünü tahrik ederek ve rakipleri ile anlaşmalar yaparak harekete geçtiler, ki bu anlaşmaların sayısı Avrupa da millî hudutlar dışında en değişik sektörlerde (bankalar sanayiler v. s...) ve en değişik şekiller altında hergün artmaktadır.

Bu anlaşmalar sadece azalarını rekabetin tehlikeli tahrikinden masun kılmak için mi imzalanmıştır, yoksa esas itibariyle teknik veya iktisadî mecburiyetlerle mi tayin edilmişlerdir? Ve bizzat rekabet üzerinde hangi tesirleri doğurmak istidadındadır? İşte tahlil edilmesi gereken iki mesele budur. Ayrıca bu tahlili yaptıktan sonra temenniye şayan bir rekabetin korunması politikasının ana hatlarını göstermek lâzım gelecektir.

I

MÜŞTEREK PİYASADA ANLAŞMALAR VE TEMERKÜZLER ÜZERİNDE TEKNİK TERAKKİNİN TESİRİ

Teknik terakki buluşların tatbik mevkiine konmasından çok daha çabuk olarak bir anlaşma ve temerküz hareketini kati surette doğurur ve teşhizatların yenilenmesi daha belirli bir intizamla olur.

A) Bütünüyle otomobil sanayii, İtalya demir ve çelik sanayii, THYSSEN grubunun Dunkerque atelyeleri inşaatı v.s. nin nazarı itibare alınması halinde bizzat teknik terakkinin bir faktör veya hiç olmazsa anlaşma ve temerküzlerin teşekkülünde esash bir faktör olması hususu şüphe edilemez. Halihazırda Altılar topluluğu içinde birçokları tarafından izhar edilen korkulara rağmen burada aşırı görünmeyen tabii bir hadise vardır. Bu hareket zaten mutlaka değişmezlik karakterine sahip değildir.

1 — Evvelâ tabii bir *hâdise mevcuttur*. Fîlhakika teknik terakki iki farklı yoldan teşebbüslerin genişlemesini doğurmaktadır:

— Bir taraftan, yeni teknikler ve yeni metotlar (otomatikleşmiş atelyeler, otomatik madenleri kesme âletleri, v.s.) öyle sermayeler kullanılmalarını icap ettirir ki, münferit bir teşebbüs sadece kendi imkânları ile nadiren bunu yapabilmek mevkiindedir.

Buradan, optimum bir tekniği gerçekleştirmek maksadıyla ve pahalı teşebbüslerin (Alman çelik sanayii) tam ve müşterek masraflarından istifade etmek gayesiyle, bazı yeni kooperasyon şekilleri doğmuştur.

— Diğer taraftan, teşebbüslerin kesif mekanizasyonu sabit masrafların payını arttırarak maliyetlerin bünyesini değiştirir. (teçhizatın amortismanı, aylık alan ücretli personelin artışı, v.s...): mekanizasyon aynı zamanda geniş çapta bir istihsalı mecbur kılar ki, ancak bu çeşit istihsal, daha fazla birim sayısı üzerine dağıtmak suretiyle birim maliyetini çok ağırlaştırmamak imkânına sahiptir. Bu sebeple, teşebbüsler için istihsal kapasitesinden muayyen asgari bir istifade haddini daima muhafaza etmek zarureti ortaya çıkar.

Böylece, Birleşik Amerika'da bu had, çelik için, harpten evvel % 48 den % 70 e çıkmıştır.

Avrupa iktisadî camiasının bünyesi üzerinde Prof. Corrado GINI tarafından hesaplanan ve URİ'nin 1958 raporuyla tekrar ele alınan «Temerküz katsayıları» hakkındaki tek inceleme, teknik terakki ve temerküz arasındaki sıkı bağıntıdan hâlâ şüphe edecek kimse için kâfi derecede açıktır. Camianın altı memleketinde, bu katsayılar aynı bir sektör için birbirine çok yakındır. Şüphesiz, bazı istatistikçiler her birinde artizanal teşebbüsleri farklı tarzda sınıflandırmak sebebiyle memleketten memlekete mukayesesine ve kıymetine itiraz ettiler. Fakat, bu katsayılar «kardinal» kıymete sahip olmasalar bile (yani mutlak temerküz derecesinin objektif bir ölçüsünü vermeseler bile) şüphesiz «ordinal» bir değer arz ederler. Artan veya azalan bir sıra ile dizilen bu katsayılar, altı memleketin her birinde, farklı sektörlerin benzer bir hiyerarsisini ve bir sınıflamasını ortaya çıkarır. Maden sanayii her yerde, en ziyade temerküz etmiştir, sonra da demir ve kimya endüstrisi, tekstil ve nihayet inşaat sanayii gelir. Bu sınıflamada, sun'î olmaktan uzak, anlaşma ve temerküzlerin her şeyden evvel teknik sebeplere bağlı olduğunun delili yok mudur? Bunlar, ancak ikinci derecede, himayeci bir politikanın veya malî bir siyasetin neticesi olacaktır. Bu demek değildir ki, bazı vergi sistemleri, gelir vergileri sistemi gibi, munzam kıymet sisteminin aksine vertikal tamamlanmayı terviç etmez. Bu mevzu da bitaftır.

2 — Şimdiki durumda anlaşma ve temerküzler her ne kadar Avrupa İktisadî camiası (C.E.E.) içinde çoğalmış ve kuvvetlenmiş

ise de, piyasanın yeni genişliği karşısında aşırı gözükmemektedir. Avrupa sanayiinin Amerikan veya Sovyet dev teşebbüsçülüğünü taklit temayülünü küçümsemek doğru değildir. Altı avrupalı tarafından teşkil edilen iktisadî blok diğer iki «büyük»lerin ayarındadır. Halbuki, bir temerküze, piyasanın genişliği yolu ile kıymet hükmi vermeli. 30 ilâ 50 milyonluk bir müstehlik piyasasında, korkulu görünen bir temerküz, ki rekabetin normal seyrine mâni teşkil eder, Birleşik Amerika'nunkiyle mukayese edilecek 150 - 160 milyonluk bir müstehlik piyasasında artık tehlike arz etmez. Zira A.B. D. de temerküzün çok daha kuvvetli olduğunu belirtmek lâzımdır. 1959 da bu memlekette 10 teşebbüs çelik istihsalinin % 80 nini ve sadece ikisi % 45 şini temin ediyorken altılar avrupasında 35 teşebbüs çeliğin % 85 nini ve en mühimini ise sadece % 6 sını istihsal ediyordu. Belçika millî istihsalinin mühim bir kısmını temsil eden ve C.E.C.A.'nın teşekkülünden sonra birleşen büyük Belçika firması Cokerill-Ougrée 1959 da Avrupa çeliğinin ancak % 4 nü istihsal eder. Aynı şekilde, kudretli Lorraine-Escaut birleşmesi altılar avrupası çeliğinin % 4 ünü aşan kompleks bir sanayi vermez. Ve eğer THY-SSEN gurubunun iki kısmının birleşme fikri korkulu görünürse de bu, temsil ettiği (% 6 - 7) aşırı temerküz derecesi yüzünden ziyade oto-finansman kuvveti ve genişlemesi sebebiyledir.

Bugün (piyasanın genişliğine nisbetle) endüstrinin hünyesi C.E.C.A. yahut C.E.E.'den evvelkine nazaran daya az temerküz etmiştir ve mecmu istihsale nisbetle teşebbüslerin nisbî iktisadî kudreti azalmıştır denilebilir. (HOUSSIAUX)

3 — Her halü kârda, burada dönmezlik karakterine sahip bir hadise yoktur. Daha evvel de bazı keşiflerin «delokalizasyon» tesirinden bir az bahsetmiştik. «Hemen-hemen bütünleşme» (quasi-intégration) veya «eksik yürütme» (sous-traitance) diye isimlendirilen husus dahi dev sanayie mâni olan bir «delokalizasyon» tesirine sahiptir. Bundan başka, teknik terakki yarınki yeniliği bugünküyle karşılaştırarak teçhizatın kıymetsiz hale düşmesinden evvel onu amorti etmek için daha fazla istihsale, ve dolayısıyla istihsal ünitesinin cesametini arttırmaya tahrik edebilir. Fakat kalitetiv intibaklara ve değişimlere kabiliyetli çeşitli gayeli tesisler altında da tezahür edebilir (automation flexible).

B) Teknik terakkinin hızlanması temerküz hareketini daha ziyade takviyeye yardım edebileceği uzak ihtimal değildir. Avrupa

İktisadî komisyonunda 1949 Rollmann raporundan alınan bazı rakamlar verelim (Cenevre 1949). Rapor bir maden kesicinin rasyonel işletmesi senelik 1,300,000 ton düz, 500,000 ton hafif, 600 ton ağır bir kapasiteyi icap ettirdiğine işaret ediyordu. On yıl sonra, gerçekleşen terakkilerle, şüphesiz daha çok icap edecektir. İlgili çevrelerde senede 6 - 7 milyon ton tahmin edilmektedir. (3 milyonluk çelik istihsalı için, eğer endüstrinin refahının bir tek malın satışına tâbi olmasından kaçınılmak istenirse, 3 - 4 milyon ton ve putrelleride ilâve etmek lâzımdır). Şimdi 6 - 7 milyonluk bu istihsal Cokerill-Ogurée Usiner ve Magnitogorsk firmalarının hedefleridir.

Diğer misaller: Fransa'da 1939'da 107 yüksek fırın 8 milyon ton çelik için lüzumlu font'u istihsal ediyordu. 1962 için sadece 90 yüksek fırının 18 milyon ton çelik için lüzumlu font'u istihsal edeceği tahmin ediliyor. Bir maden kesici ayda 30 - 40,000 ton istihsal eder, yani harp evveli bir Fransız işletmesinin yıllık istihsalıdır.

II

AVRUPA İKTİSADİ CAMİASINDA BU ANLAŞMA VE TEMERKÜZ HAREKETİNİN REKABET BAKIMINDAN MÂNASI NEDİR ?

Arzuya şayan rekabet mevzuunda söylediklerimizi unutmuyarak, müşterek pazar kadrosu içinde, temerküzlerin kuvvetlenmesi ve anlaşmaların çoğalması, a priori, ancak iki şart altında tehlikeli görünür:

1 — Altılar, hiç olmazsa birbirlerine sıkı sıkıya bağlı bir tek millet meydana getirmedikleri müddetçe, eğer altı'lardan herhangi birinin tam menfaatine gerçekleşirse;

2 — Eğer Avrupa devletlerinin herbirinde gruplar ve firmalar arasındaki her türlü mücadeleyi kaldıran tam bir monopole varırsa ve böylece rekabeti yok ederse. Ayrıca, böyle bir monopolün karakterine hüküm vermek için, çok yüksek satış fiyatı tatbik eden monopolleri tehdit eden potansiyel rekabeti, aynı bir sanayi grubunun üyelerini daima tetikte bulunmaya mecbur eden gizli rekabeti ve nihayet, son derece hızlı teknik terakki sebebiyle daimî bir tehlike teşkil eden bu sektörler arası rekabeti veya ikame mallarının rekabetini de nazarı dikkate almak lâzımdır. Alüminyum tröstü misali son derece açıktır: 1955 de Avrupa'nın büyük devletlerinden

birinde, başlıca aliminyum piyasaları on kadar sektöre ayrılıyorlardı. Bunlar transpor materyelinden mekanik inşaata, ve elektrik materyeline, anbalajlara, ev eşyalarına v.s. kadar uzanıyordu. Halbuki, bu piyasaların herbirinde aliminyum, bir çok ikame malları ile rekabet halinde bulunur (font, çelik, plâstik maddeler, bakır, odun...), ve bu farklı sektörlerin ihtiyaçlarını ancak zavıf bir nisbette karşular. (% 1,1 demir yolu materyeli için, % 28 münakale materyeli için). Aliminyum müstahsilinin kendisine muvakkat olarak imtiyazlı bir durum kazandıracak yeni mahrecler bulması, madeni için yeni istimler sağlaması, yeni pazarlar yaratacak bir gayret sarfetmesi beyhudedir. Bu durum daha avantajlı fiyatlar ve farklı kalitelerle piyasasını sarmağa gelecek diğer mallarla çok çabuk olarak bozulacaktır.

Bu hal hemen gösteriyor ki rekabetin bugün mânasını kaybetmiş geleneksel mefhumuna müracaat etmek hatalı olacaktır. Roma anlaşması yazarlarının buna saplanıp kaldıkları anlaşılıyor. Hakiki rekabet, muvaffak olanlar için esaslı kârları meydana getirerek ve muvaffak olamıyanlar için iflâs tehlikesi yaratarak teknik terakiiyi doğuran rekabet, piyasanın bünyesiyle değil, fakat diğerlerinin zararına kuvvetlenmek ve büyümek iradesine sahip reel yahut potansiyel rakiplerin mevcudiyetiyle, kısaca, «rekabetçi davranış-comportement compétitif» veya «hırslı davranış-comportement d'émulation» ile tarif edilir. Eğer bu hareket noktası kabul edilirse, eğer hakiki rekabetin, rekabetçi davranışın esaslı karakteri olarak müteceviz veçhesi olduğu düşünülürse, kabul etmelidir ki bu, bünyenin şu veya bu şekline bağlı değildir, ve meydana çıkardığı neticeler yoluyla bunu kıymetlendirmek lâzımdır. Bu durum şunu izah eder ki cari düşüncenin aksine olarak hakiki, efektif rekabet:

- Piyasanın bünyesiyle,
- Firmaların çok sayıda olmasıyla,
- Firmalar arasında anlaşmaların şekliyle tarif edilmez.

A) *Hakiki rekabet piyasanın bünyesiyle tarif edilmez.*

Bünye bakımından, meselâ, otomobil piyasasının tam bir oligopol olduğuna şüphe yoktur. (İtalya'da istihsalin % 80'i tek bir firmanın eseridir, Fransa'da % 90'ı dört firmanın eseridir). Fakat davranış bakımından, rekabetçi telakki edilmelidir. Hattâ bu sahada, altılar piyasasının işsizlik tehlikesi yaratan aşırı bir rekabet espri-

sini bile doğurduğu düşünülebilir. Demek ki teşebbüslerin toplanması, avrupa otomobil sektöründe, rekabet zihniyetinin kuvvetlenmesiyle birlikte oldu.

Diğer taraftan, A.B.D. de alüminyum piyasasında olduğu gibi, saf bir oligopol'ün hakikatte kendisini teşkil eden üç firmadan birinin davranışı dolayısıyla kısmî monopole döndüğü müşahede edildi.

Son zamanlarda, davranışlarına ve bünyelerine göre muhtelif Fransız piyasalarının iki taraflı sınıflandırılmasına teşebbüs edildi. (HOUSSIAUX). Halbuki, her strüktürel piyasa tipine (pür oligopol, rekabet temayüllü oligopol, monopol temayüllü oligopol, rekabet temayüllü monopolcü rekabet) bazı sektörler için rekabetçi bir davranış diğer bazıları için de monopolcü bir davranış tekabül eder. Böylece, muhtelif piyasaların işleyişi her zaman strüktürel tiplerine uymaz. Firmaların davranışı cesametleriyle, kısmen piyasa bünyesiyle tayin edilmez.

B) Aynı şekilde teşebbüslerin çok sayıda olmasıyla de tayin edilmez. Bir kaç yıl var ki Amerikan iktisatçıları Avrupa'da ne rekabetin ne monopolün teknik terakkiyi doğurmayacağını iddia ettiler. Bir taraftan, bazı imkânlarla sahip (sermaye, vasıflı emek, v.s.) monopolcü fakat muharrikten mahrum firmaları ve aşırı-kârlarını muhafaza etmek gayesiyle ve iktisadî «malthusianisme» yolunda kendine istikamet vermek ve aynı grubun daha az produktif işletmelerini korumak temayüllerine sahip teşebbüsleri müşahede ediyorlardı.

Diğer taraftan ise, rekabetin harekete geçirdiği ve buluşlardan istifade etmek ve yükselmek için uğraşan «rekabetçi» küçük firmaları müşahede ediyorlardı ki çok küçük çapta faaliyet gösteren bunlar piyasayı kazanmak için reel imkânlardan mahrumdurlar.

Halbuki, ekseriyetle, çok sayıda olmak gösterir ki her firma ancak zayıf bir müstahsil kapasiteye sahiptir, ve diğerlerinin piyasalarını elde etmek için kativen can değiştirmek iradesini taşımaz. Fransa'da bir çok aile yahut artizanal işletmeleri (perakende ticaret, küçük sanayi v.s.) uzun zaman hemen hemen bir hareketsizlik içinde yaşamak ve müemmen bir kazanç elde etmekle iktifa etmişlerdi: daha evvelki hali, ne mahsulün vasıf veya mahiyetini, ne fabrikasyon usulünü değiştirmeyi arzu ediyorlardı. Yeni mahreclerin aranması, müessese şefi tarafından istenmeyen komplikasyonlar ve

bir kontrol doğuracağı ve istiklâline son vereceği şeklinde bu pazarların bünyesinin bir tadili olarak telakki edilirdi ki bu bünyevî tadilat sermaye piyasasına müracaatı, malî ve idarî hizmetlerin organizasyonunu umumiyetle de hukukî statünün değişimini (şahıs şirketinden sermaye şirketine) icap ettirirdi. Demek ki tek başına çok sayıda olmak hakiki bir rekabetçi piyasa doğurmaz. Hattâ ekseriyetle buluşlar «büyük çaplı ekonomilerin» (économie d'échelle) çok iyi bir işletmesine tâbi olduğu zaman, çok sayıda olmak icatlara bir mâni bile teşkil eder. Rekabetin işareti, «büyük bir fiyat elâstikliği, aynı zamanda arz ve talebin çapraz elastikiyetidir (ikame malları)». Bu, kısaca, her firmanın diğerlerinin zararına olarak büyümek kapasitesi ve aynı zamanda - iradesi-dir. Halbuki, bu bakımdan, GALBRAITH'la beraber «eğer bir sanayi inkişaf etmek istiyorsa monopolcü bir unsuru ihtiva etmelidir» demek belki de yanlış değildir. Yalnız piyasada kuvvetli bir durum ve çok müsait bir malî vaziyetten faydalanan büyük firmalar başarısızlık rizikosunu taşıyan ve her halü kârda derhal müstahsil olmıyan yatırımları ilzam eden yüksek maliyetli teknik araştırmalara tahammül edebilirler.

İşte Stuart Mill'in «Principle of Political Economy» sinde düşündüğü aktif rekabet, dinamik, efektif, hakikî rekabet düşüncesi budur.

C) *Nihayet, ve üçüncü olarak, rekabetin firmalar arası anlaşmaların şeklinden müstakil olduğunu tesbit ve tayin edelim :*

Evvellâ, eğer hukukta temerküz ve anlaşmaları ayırdetmek oldukça kolay görünüyorsa da, (meselâ Paris anlaşmasında olduğu gibi, prensip olarak, kimin için anlaşmalar yasaktır ve kimin için temerküzler terviç edilmiş veya sadece müsaadeye tâbi kılınmıştır) hakikatte ayırım bariz değildir. Zira, temerküz firmaların adedini azaltarak anlaşmayı kolaylaştırır; ve, zaten anlaşma temerküzün bir şekli de olabilir. Roma anlaşması bu ayırımı artık gözetmiyerek durumu anlamış bulunuyor.

Fakat, birincilere müsaade ve ikincileri mahkûm etmek maksadiyle, iyi veya kötü şeklinde bir sınıflamaya başvurulabilir mi ? Bir çok millî mevzuat daima neticesiz kalan buna teşebbüs etmiştir. Zira anlaşma veya temerküzün mahiyeti veya şekli ne olursa olsun, konjonktür durumuna ve anlaşmaya göre, âni veya devamlı olarak, bu sınıflandırma ekonomi üzerinde müsait veya gayri müsait neticelere sahip olabilir.

1 — Zararlı ve yararlı anlaşmaların —ki bunlar kat'î bir şekilde ne tamamen ve ne de münferiden tefrik edilirler— büyük kısmı kat'î çizgilerle ortaya çıkmaz. Öyle olur ki müstahsiliyet tesirleri (iyiler) ve monopol tesirleri (kötüler) birbirlerine karışmıştır, ve bunlar aynı anda gerçekleşirler. Bu durum, kimseyi «kapı dışarı etmeksizin» istihsalini hususileştirmek ve aynı zamanda «aşırı-kârları» muhafaza etmek arzusuyla küçük rekabetçi firmaları tasfiyeye uğratmak istemeyen büyük bir firmanın halidir.

2 — Diğer taraftan, zamanla, anlaşmaları kötü ve iyi diye sınıflandırmak için güçlükler gittikçe daha büyür.

Evvellâ, bir iktisadî devre esnasında, refah safhasından depresyon safhasına geçişte, şartlar pek çok tâdile uğrar. Aynı bir firmanın davranışı muayyen bir anda zararlı olabilir ve bir zaman sonra iktisadî ve sosyal bakımdan faydalı olabilir. Böylece, millî mevzuatın çoğunun (bilhassa Fransa'da) mecburî anlaşma ile basit ve sade yasak arasında dalgalandığı izah edilir.

Sonra, bir firmanın politikası, piyasada durumunu kuvvetlendirdikçe, zaman içinde değişir. Fiyatların şiddetli bir düşüşü ile, bazan maliyetin altına inmesiyle, firma piyasayı kazanmağa ve rakiplerini tasfiye etmeğe uğraşır. Bunu takiben, bir monopol durumunu kazanarak, fiyatları yükseltir ve müstehlikleri istismar eder.

Nihayet ve bilhassa, uzun ve kısa devreyi ayırt etmelidir. Schumpeter'in işaret ettiği gibi, «dev teşebbüs neticede terakkinin ve bilhassa mecmu istihsalin uzun devre genişlemesinin en kudretli motoru olmuştur: halbuki, bu neticeler, büyük bir nisbette, muayyen bir anda ve hususî bir hal içinde müşahede edildiği vakit malthusien veçheli bu stratejiyle (ve bu fiyat politikasıyla) elde edildi...» Burada, teşebbüsün piyasada rakiplere sahip olmadığı müddetçe «aşırı-kâr» larını temin eden yüksek fiyatların muhafazası bahis mevzuudur. Fakat, rekabet ortaya çıktığı zaman, teknik keşiflere yatırılmış «aşırı-kâr» lar sonraki fiyat düşüşününün bir faktörü olmaktadır. Statikte mahkûm edilen dinamikte şayanı kabul olmaktadır.

Netice olarak, guruplara sadece piyasanın «rekabetçi» denilen strüktür şekline uymazlığı yahut uygunluğu esası üzerinden değil, karşılıklı davranışlarına göre kıymet hükmü vermelidir. Rekabet bir gaye değildir. Varılacak gaye muayyen bir piyasa bünyesi değil,

iktisadî terâkkidir. «Rekabetçi» strüktürden gayri diğeri strüktürler bu gayenin gerçekleşmesini temine muktedir gözükmüyorlar. Ayrıca çok umumî ve çok soyut nizamlamadan da uzak durulmalıdır.

III

ARZU EDİLİR BİR REKABETİ KORUMA SİYASETİNİN ANA HATLARI

Demek ki kontrol edilmesi lâzım gelen şekil ve bünye olmayıp davranış ve neticedir. Tatbiki kolay olmaktan uzak bulunan prensip bu olmalıdır. Bununla beraber, bazı ana hatları tesbit etmek mümkündür zannediyoruz. Neticede aiti ekonominin iktisadî tesanüdünün hakikî çimentosu olan temerküz ve anlaşmaları liberal inanç adına menetmek mânasız olacaktır. Arzu edilsin veya edilmesin, Avrupa'yı yapacakların sanayiciler olacağı bir hakikattir. Fakat:

1 — İstihsalin tahdidi ve kârların yükseltilmesiyle ve böylece umumî menfaate zarar veren «malthusien» karakterde olmalarına;

2 — Müstehlikleri bu şekilde istismar eden yüksek fiyatların muhafazasını gözetmelerine;

3 — İyi anlaşılmamış bir rasyonalizasyon ile ve böylece işçilere zarar veren istihdamı azaltmağa müncer olmalarına mâni olmak maksadiyle usul ve tedbirleri evvelden tesbit etmek mutlak surette yerinde olacaktır. Bu üç halin herbirinde acaba ne yapmak lâzımdır ?

A) Hakikatte, üç sebepten dolayı hâlen C.E.E.'de «malthusianisme» tehlikesinden korkulmaz :

— Çünkü, ilkin müşterek pazarın tatbiki konulması neticesinde piyasanın genişlemesi, daha büyük mahreçler sağlıyarak, teşebbüsleri istihsellerini arttıрмаğa teşvik ediyor.

— Çünkü, ikinci olarak, dünya hattâ batı dünyası, çok yakın bir gelecek için, teknik terakki ile tatmin edilebilecek olan büyük bir talep artışını ortaya çıkaracak müstesna bir nüfus çoğalmasına şahit oluyor.

— Ve çünkü, nihayet, 1920 - 1930 da dünyanın tanıdığı kriz cinsinden bir iktisadî buhran ihtimali —bu ihtimal malthusien havanın başlıca sebebi olarak— A.B.D. ve Sovyet Rusya arasındaki rekabetten dolayı artık korkulacak gibi görünmüyor. Bugün Amerika artık krizleri yani «bu zengin hastalıklarının lüksünü yüklenmek» iktidarında değildir ve filhakika artık kriz yoktur. Mücadele gelişme sahasına intikal etmiştir.

Eğer, bununla beraber, bir maltuzianizm rizikosu kendini gösterirse, muhtelif hükümetler tedbirsiz yakalanmıyacaklardır. Millileştirilmiş firmalar teşkili —hattâ basit bir teşkil tehdidi— hususî teşebbüsleri müstahsiliyetin aranmasında ve yeni mahreçlerin bulunmasında tahrik etmeğe kâfi gelecektir. Fransa da Renault otomobil firmasının misali bu tahrik unsurunun müessiriyetten mahrum olmadığını isbat etmektedir.

B) Muayyen bir ölçü dahilinde, millileştirilmiş teşebbüslerin rekabeti hususî gruplar tarafından yürütülen *yüksek fiyatları muhafaza* politikasına mâni dahi olabilir. Fakat, bu halde, alıcı firmaların «dengeci kudreti»ne (pouvoir compensateur) de itimat edilebilir. Şüphesiz, GALBRAITH'in müdafaa ettiğinin aksine, bu «dengeci kuvvetler» artan bir temerküz seyrine cevap olarak otomatikman ortaya çıkmazlar. Zaten ham maddenin istihracından nihâî mahsulün istihlâk piyasasında satımına kadar aynı kuvvet altına mahsulün muhtelif işleme merhalelerini sokan dikey bir temerküzle bu dengeci kuvvetler faaliyetlerinin hakikaten «sıfıra indirildiğini» görebilirler. Aynı zamanda Müşterek Pazar'ın müesseseleri ve millî devletler hususiyle bu çeşit temerküz şekline dikkat etmelidirler. İster millileştirilmiş teşekküller sayesinde olsun, ister meselâ bazı maddelerin hemen hemen tamamen veya tamamına yakın tek alıcıları olan sağlık veya ulaştırma vekâletleri sayesinde olsun, millî devletlerin bizzat kendileri alıcı sıfatlarıyla bir denge yapabilirler. Aynı şekilde bütün imkânlarıyla bu «dengeci kuvvetler» in inkişafını teşvik etmelidirler.

İsveç'te, bidayette ideolojik sebepler için teşkil edilmiş olsa bile, kooperatifçilik hareketi fiilen bu rolü oynamaktadır. Müteakiben hakikî bir «antitröst tröstü» gibi kendini gösterdi.

İngiltere'de otomobil müstahsilleri, sadece beş'iyile istihsalın % 95 ini temsil eden otomobil lâstığı imal edenleri daima kollarlar.

Altı memleketin otomobil müstahsillerine hâkim olan karbüratör tröstü için de durum aynıdır. Fakat aynı şekilde karşılıklı olarak bu tröst'te otomobil müstahsillerine tâbi vaziyettedir. Ampul ve elektrik tüpleri sanayii televizyon ve radyo müstahsillerine mühim indirmeler yapmak mecburiyetini duydular ve misaller çoğaltılabilir.

C) Nihayet *eksik istihdam tehlikesi* reel bir tehlikedir, «insanı tabiate nisbetle büyülten» ve böylece işsizlik kaynağı gözüken bu durum A. SAUVY'nin «progrès recessif - geriye inkişaf» diye isimlendirdiği vaziyetten ortaya çıkıyor. Halbuki, aksine olarak, hâkim olunduğu ölçüde «tabiatı insana nisbetle büyülten» ve yeni işler yaratan «progrès processif - ileriye inkişafı» tercihan cesaretlendirmek lâzımdır. Bu hal yeni enerji kaynaklarının keşfini, yahut yeni bir ham maddenin, hiç olmazsa iyi kalitenin sanayide kullanılmasını mümkün kılan bütün keşiflerin halidir.

Bu bakımdan, en müessir dengeci kuvvet işçi sendikaları tarafından meydana getirilmiştir. Avrupa bütünleşmesi gerçekleştikçe büyük millî sendika teşekküllerinin Avrupa çapında federe olmak gayesiyle temasa geçmeleri lâzım gelecektir. Şüphesiz, altı memleketteki sendika federasyonlarının ideoloji ve bünye farkları sebebiyle, bu teşebbüsün gerçekleşmesi zordur. Fakat, ilgili halkların hayat şartlarını, sosyal yüklerini ve ücretlerini yukarıdan gelen bir davranışla âhenleştirmeyi tahakkuk ettirmek ve istihdamlarının müessir bir müdafaasını temin etmek, sadece bir işbirliği ile mümkün olacaktır ki Roma anlaşmasının ruhu da budur.

* * *

Herhalde Müsterek Pazar'da kaçınılması lâzım gelen, bir taraftan, küçük firmaların büyüklerin mağduru olmamaları, ve diğer taraftan büyük firmaların mübalâğalı derecede hâkim durumlar iktisab etmemeleridir.

Aynı şekilde hem küçük teşebbüsleri gruplaşmağa teşvik etmek ve hem de büyük firmaların davranış ve idaresini çok yakından kontrol etmek uygun gelecektir. Camiaya ait müesseseler bu mânada bir rol oynayabilirler ve oynamalıdır.

Bu bakımdan KRUPP'un tarihi verimli bir yol çizer gibi görünüyor. 1953 te hapisten çıktıktan sonra KRUPP Vereinigte Stahlwerke ve Bochumer Verein'den doğan önemli maden ve çelik gruplarından birini kendi grubu içinde massetti. Böylece Alman çeliği-

nin beşte birini ve bütün camianın da beşte birini tutan 6 milyon ton kömür ve 4 milyon ton gelik istihsal eden ve kuvvetle dikeyine bütünleşmesini yapmış bir grup teşkil etti. Bir müsaade talebine karşılık, Yüksek Otorite firmanın istikbaldeki yatırımlar üzerinde hususî bir kontrol icra etmek şartıyla (bu yüzdeler rekabete mâni olacak mahiyette görünmediğinden) 5 Ocak 1959 da bu müsaadeyi verdi.

Büyük birliğin davranışını takip etmek maksadıyla idare meclislerine müşahitler tâyini, filhakika, en iyi tedbir gibi görünüyor. Fakat, kararlarını kabul ettirmek için Camiaya ait müesseselerin emrindeki vasıtaları kuvvetlendirmek lâzım gelecektir. M. BYÉ'nin teklif ettiği tek bir vasıta tesirli görünüyor: camiayı, masif istikrazlar sayesinde yatırımların istikameti ve hacmi üzerinde müessir bir şekilde hareket etmek imkânını kazandıran, uzun vâdeli ve müsait şartlarla hakikaten selektif bir ikraz siyasetini tatbik muktedir büyük bir malî kudret haline getirmek.

Diğer taraftan, temerküz ve andlaşma işlerinin muhakemesi, hukukî bir aşırılıkla vakıaları kanunî bir metinle karşılaştırmaya fazla meraklı hukukçulara değil, fakat işin umumî gidişini ve mahiyetini hukukçulardan daha iyi takdir etmeğe muktedir kalifiye eksperlere tevdi etmelidir. Bir kaynaşmayı bir metne dayanarak mahkûm etmek hiçbir şey ifade etmez: Böylece anti-tröst siyasetin bütün tarihinde görüldüğü gibi, bu şekilde grupların oldukça gizli bağlar kurmalarına mâni olunamaz. «Yatırımı kontrol etmek, hâkimiyetin dinamik mefhumuna cevap verecek tek müessir âleti harekete geçirmek» tir.

Türkçesi : Y. ÜLKEN